

Néhány megjegyzés a pannóniai víznevek legrégebbi rétegéhez II. *Drau/Dráva és Raab/Rába**

1. Bevezetés. A *Száva/Save/Sáva* névhez a Névtani Értesítő előző, 38. számában (BICHLMEIER 2016) egy teljes fokú töből eredő levezetést javasoltam; a legvalószínűbben egy ősidg. **sh₂eŭ-o-/*sh₂ou-o-* > őeur. **sauo-* előzménnyel számolhatunk. A szlávban (összl. **šāvā-* > szln., hv., szb. *Sáva*) és majd a magyarban (*Száva*) ebben a folyónévben megjelenő hosszú magánhangzó leginkább egy eredetileg nyílt szótagban álló rövid magánhangzó megnyúlásával magyarázható a fejlődésnek egy újlatin köztes fokán. Ugyanígy magyarázható a *Dráva/Drau* név (l. BICHLMEIER 2011: 74–76). Az ezzel a magyarázattal szembeni fenntartásokat (l. alább a 3. pontban) végső soron mind el lehet háritani. Az etimológiailag rokon lengyel és más víznevek esetében egy kissé eltérő alapformát kell feltegnünk.

2. *Drau/Dráva.* A *Dráva/Drau* név már többször volt vizsgálat tárgya, leggyakrabban a *Száva/Save/Sáva* névvel összefüggésben. Legtöbbször itt is a *Száva/Save/Sáva* névnél valószínűsített újlatin nyúlással számoltak (l. pl. SCHRAMM 1981: 233–235, kül. 234; ANB. 273–274). Alapvetően érvényesnek tartotta ezt KRAHE (1963: 292–293, 323; 1964: 44–45; továbbá POHL–SCHWANER 2007: 181, 184) is.

Ezzel szemben az ERHSJ. (1: 340) ennél a folyónévnél ismét a szláv mitológiával érvel a folyónév nőnemének magyarázata során. Ennek a magyarázatnak ezért arra a számos más folyónévre is igaznak kellene lennie, amelyek a nyelvtani nemnek ugyanezt a váltását mutatják. A tulajdonképpeni etimológiáról ugyanott nem esik szó, csupán annyit olvashatunk, hogy a folyónév mediterrán eredetű lehet. BEZLAJ (1956–1961. 1: 150–152) is alaposan ismerteti a régebbi szakirodalmat. A szótöbéli magánhangzó nyúlásának problematikáját azonban ebben a tanulmányában egyáltalán nem tárgyalja – nem úgy, mint az újabb írásában (l. BEZLAJ 1956–1961. 2: 174; a folyónévhez és az abból származtatott helynevekhez l. KRANZMAYER 1956–1958. 2: 55–56, ANREITER–HASLINGER–ROIDER 2000: 130–131; bár a hangzónyúlásról az utóbbiak nem tesznek említést, ismét szép összeállítását adják a görög és latin adatoknak).

A DGNB. (102) szintén nem tárgyalja a töbéli magánhangzónyúlás problémáját; az ősidg. **o* > *a* átmenethez visszafogottan egy pannóniai hangtörvényt vesz figyelembe.

A *Sáva/Save* és a *Dráva/Drau* név etimológiája közti egyetlen különbség abban áll, hogy az alapul szolgáló forma csak az egyik lehet az ősidg. **dreŭ-* 'fut', ugyanígy ősidg. **drou-ó-* 'futó' (mn. és fn. is) vagy ősidg. **dróu-o-* 'futás' szótó két *o*-fokú variánsa közül (vö. LIV². 129; ugyanígy helyesen LOCHNER VON HÜTTENBACH 1991: 152, aki a szótó redukált fokát – WIESINGERTŐL eltérően, l. alább – helyesen **dru-* alakként határozza meg.

* A Néhány megjegyzés a pannóniai víznevek legrégebbi rétegéhez I. *Száva/Save/Sáva* című közlemény folytatása (Névtani Értesítő 38. 2016: 131–142; fordította Németh Luca Anna). Németből fordította Kozma Judit, a fordítást szakmailag ellenőrizte Gerstner Károly. Szíves közreműködésüket ezúton is köszönjük. (A szerk.)

A 'folyó nyomvonal' jelentés itt már a várható szemantikai továbbfejlődést mutatja, azaz biztosan nem az eredeti jelentést.) Úgy tűnik, erre a típusra már KRAHE (1942: 151) is felhívta a figyelmet, amikor azt írta: „Egyszerű névszóképzés az indogermán **droμος* [a görög *λόγος* stb. típusa]”.¹ Egy *e*-fokú alapforma ezzel szemben nem lehetséges (vö. ESSZI. 124; SES². 123 [*dréti*], 127 [*drvéti*], SES³. 152 [*dréti*], 157 [*drvéti*] alatt). Az ESSZI. és a SES.² szerzője azonos, ezért meglepetésként érheti az olvasót, hogy ez utóbbi mű ismét a régen meghaladottnak hitt elméletet hagyományozza tovább, amely szerint a szlovén *Dráva* „az illír *Dravos* folyónévre” megy vissza – hacsak nem érvényes a latinból és a szlávból ismert *-*eu-* > *-*ou-* hangtörvény arra a nyelvre is, amelyben a folyónév keletkezett (l. ősidg. **néuo-* > lat. *novus*, óe. szl. *novъ*), továbbá ha azt feltételezzük, hogy egy nem ismert nyelvrétegben végbement ez a másodlagos, új **o* > *a* változás. Ez pedig természetesen azt engedi feltételezni, hogy eredetileg a *Száva/Sáva/Save* névhez is inkább *o*-fok rendelhető hozzá. Minden további hangváltozás úgy zajlik, mint a *Száva/Sáva/Save* névnél: ősidg. **drou-o-* > kései ősidg. **draua-* → lat. *Drăvus* > újlatin */*drāuu*/, ill. */*drāu*o/³ → pannonszláv */*drāuā*/ > ósszláv */*drā'ua*/, ill. */*drāuā*/ > ós- (nyugati) délszláv/őshv. */*drāvā*/ > hv. *Dráva*, szln. *Dráva*.⁴

Ahogy a magyar *Száva* esetében, a magyar *Dráva* átvétele is egyértelműen egy olyan nyelvállapotban történt, amelyben a szlávban még hosszú magánhangzó állt a szótőben.

3. Ellenvetések az első két példával szemben. Mindenesetre akad ebben az összefüggésben egy probléma. Bár a *Dráva/Drau* név esetében számolhatunk egy újlatin köztes szóalakkal, ez természetesen nem lehetséges a lengyelországi *Drawa/Drage*, illetve *Sawa* név (vö. ehhez különösen UDOLPH 1990: 103–107) vagy a három, a Dnyeper felső vidékén található *Sava* nevű folyó(cska) esetében (és egyéb *Sav-* kezdetű vízneveknél a Baltikumban), továbbá egy sor más orosz folyó esetében, amelyek nevei egy szláv *Sav-* tő képzett formáinak tekinthetők (vö. ehhez WRG. 4: 141-től). A lengyel *Sawa* névhez az egyszerűség kedvéért korábban egy nyújtófokú szótőből képzett formát feltételeztünk, tehát ősidg. (?) **sōu-ā-* alakot, azonban anélkül, hogy egyáltalán belementek volna abba a kérdésbe, honnan ered a nyújtófok (SSS. 5: 78; végeredményben ugyanígy UDOLPH [1990: 274] egy másik folyónév tárgyalásakor: „nagyjából olyan nyújtófok, mint a *Drawa*, *Sawa*, *Drama* névnél stb.?”). Az utóbbi időben aztán ennél a névnél is úgy kellett magyarázni a feltételezett **o* > **ā* hangváltozást, „hogy a név szláv közvetítésen esett át” (UDOLPH 1979: 635). A *Drawa* névnél a szótő ilyen nyújtófoka láthatóan különben is teljesen elfogadott (UDOLPH 1990: 107), de magyarázatot nem találunk rá (az óeurópai víznevekben előforduló nyújtófokú képzések kérdéséhez vö. BICHLMEIER 2018). Ha a szláv formákban valóban nyújtófokú tövet kell feltételeznünk, akkor mindenképp megjegyzendő, hogy ebben

¹ A szöveg belüli idézetek fordításai minden esetben a tanulmány fordítójától származnak.

² Itt a 2003-as 2. kiadás első, 2009-es utánnomását idézzük.

³ Az ESSZI. (124) teljes természetességgel számol egy vulgáris latin **Drāvus* köztes szóalakkal. A szóképzést illető pontosabb adatokat azonban nem ad; csupán a lengyel *Drawa* névre utal, továbbá arra, hogy mindkét folyónév az ősidg. **dreu* formához tartozik.

⁴ MAYER (1957–1959. 1: 128–129) a *Sava/Save* névhez hasonlóan itt is egy, a nyelvtani nemnek a hv. *rijeka* 'folyó' alakhoz való igazodásával számol, ám egyetlen szót sem ejt a töbeli magánhangzónak a természetesen itt és ott is végbemenő nyúlásáról.

az esetben a *Sav*^o kezdetű víznevek balti formái elválasztandók azoktól, mivel ezek semmiképpen sem a nyújtófokot, hanem a teljes fokot mutatják: *Sav*- < ősbalti **sau*- < korai ősbalti **sou*-. Ám e két folyónévpár etimológiai összetartozását megkérdőjelezni nincs értelme. A következők képzelhetők el:

1. Az „újlatin elmélet” téves, a két folyónévpár ugyanolyan módon jött létre, (nagy-mértékben vagy akár teljesen) hasonló hangzású protoszláv szubsztrátumszavakat vettek át ugyanolyan módon az ős-nyugatiszlávok és ős-déliszlávok (vagy általánosságban a Kr. u. 600 k. még differenciálatlan ősszlávok), és közben „valahogyan” a többeli rövid magánhangzóból kiindulva hosszú magánhangzó került a szavakba (végeredményben így KRAHE, SCHMID, ill. UDOLPH 1990: 340–341).

2. A két szubsztrátumszó azonos, az „újlatin elmélet” helytálló, a lengyel folyóknál „valahogy” véletlenül a többi nyújtófokú alakokhoz időről időre feltételezett hasonulás útján ugyanaz az eredmény jött ki. Vagy a „szebb” déli szláv névformát vitték át a nyugati szláv folyóra (miként KUNSTMANN véli; id. UDOLPH 1990: 105).

3. A két, ma nyugati és déli szláv folyónév már eredetileg is különböző volt. Végül is a lengyel (és orosz) folyónévi előfordulások egy jó évezreddel későbbiek, és nem kell feltétlenül ugyanabból az ősförmából származniuk, mint a déli szlávoknak. Ezt az elméletet eddig látszólag nem tárgyalták közvetlenül (de vö. TOPOROV–TRUBAČEV [1962: 226] megjegyzését a *Sava* címszó alatt: „a Duna ismert mellékfolyójának, a *Szává*-nak a nevével való etimológiai kapcsolata kétséges”, amely nagyjából ebbe az irányba mutat). Amíg Pannóniában (és a Baltikumban) a **drouo*-/**draua*-, **souo*-/**saua*- szubsztrátumformák voltak jelen, addig a lengyel és az orosz folyónevek alapjául már a szubsztrátumnak tulajdonítható **drōu-o/ā*-, **sōu/ā*- nyújtófokú alakok szolgálnak, amelyeket az érkező szlávok az ős- (nyugati/keleti) szláv **drāuā*-, **sāuā*- formában vettek át.⁵ Mindenesetre itt egy többeli nyújtófok lehetősége merül fel.

A nyújtófoknak azonban, amelynek esetében egy úgynevezett V̋ddhi-képzésről [az 'X-hez tartozó' jelentés kifejezéséről – a ford.] van szó, először egyáltalán motiválniuk kell lennie. Az ilyen képzések során rendszerint olyan melléknevek jönnek létre, amelyek az alapszóhoz való valamilyen hozzátartozást jelölnek, itt tehát a **drōu*- formánál 'a folyáshoz tartozó' vagy ehhez hasonló jelentésből kellene kiindulni. Ha a nőnemű alak régi lenne, akkor itt egy eredeti gyűjtőnevet találnánk. (A genus femininumnak az ősendogermánban való kialakulását magyarázó egyik közkeletű elmélet azzal számol, hogy ennek a kategóriának legalább az egyik, ha épp nem a kiindulópontja az eredeti gyűjtőnévképzésekben rejlik; vö. ehhez például az indogermanisztikába bevezető művek megfelelő részleteit.) A jelentés tehát nagyjából úgy lenne megadható, mint 'a (folyó)folyáshoz tartozók egésze'. De mivel ez inkább a folyó menti terület megnevezésének tűnik, semmint magának a folyóéknak, még azt is fel kellene tételeznünk, hogy a folyó menti terület megnevezése tevődött át magára a folyóra is. Ugyanez lenne érvényes a **sōuā*- (< ősidg. **sh₂ōu-ah₂*-) 'a benedvesített (ti. területhez) tartozók összessége' alakra is. Tipológiai párhuzamként összevethető ezzel a germ. **ag^hiō*- (< ősidg. **h₂ek^h-iāh₂*-) 'a vízhez tartozó(k) összessége'

⁵ Kimondatlanul ezzel számol SCHMID (1988: 23) is, bár az ott feltételezett – nem világos, hogy ősendogermán vagy óeurópai – *-āu*- ablautfok (a többelseji magánhangzó-váltakozás foka) indogermanisztikai nézőpontból sántít. Erre talán KRANZMAYERnek (1956–1958. 1: 20) az IEW.-re (795) való, teljesen meghaladott utalása hathatott, amely szerint a folyónév alapjául az „indogerm. **drāv*-” szolgálna. Alternatívaként KRANZMAYER (1960/1997: 374, 377) az „ökelta *Drāvas*” alakot ajánlja.

> ófn. *ouwe* > úfn. *Au* 'gyakran mocsaras terület a folyó mentén' használata, amely a német folyónevekben a folyónak magának a megnevezéseként is megjelenik.

Mindez nem hangzik túl szépen, de ez az a szóképzési folyamat és az a szemantikai fejlődés, amelyet sok más nyújtófokú folyónévnél is feltételeznünk kell, amelyhez SCHMID és UDOLPH fentebb említett elmélete alapján a protoszláv **souo-/*saua-*, **drouo-/*draua-* stb. formáknak illeszkedniük kellene. De ha ezt a folyamatot úgyis motiválni kell, felmerül a kérdés, hogy ez nem tehető-e meg rögtön a magyarázandó szón magán – kivéve ezzel egy további hasonló folyamat feltételezését, amelyet különben sem lehet jobban tisztázni, mint ahonnan az elindult.

A fent mérlegelt lehetőségből kiindulva, vagyis hogy a *Száva* latin megnevezésének nem feltétlenül kell egy régi /ā/-ra utalnia, továbbra is megvan egy már eredetileg is hosszú magánhangzójú, azaz nyújtófokú alak pannóniai megőrződésének a lehetősége. Talán az ideérkező szlávok is az imént felvázolt folyamattal vitték át a Száva és a Dráva menti területek megnevezését a folyókra magukra is. Ez azonban azt is jelentené, hogy a folyók vidékén a latin folytatónak a feltételezett rövid magánhangzójú előzménye mellett a hosszú magánhangzójú alaknak is léteznie kellett az eredeti 'az XY folyó vidéke' jelentésben. Ez lehetséges, de a rendelkezésre álló adatok alapján nem bizonyítható.

Az etimologizálásnak, valamint a hang- és az alaktannak túl sok kérdése marad nyitva ahhoz, hogy ezentúl is olyan egyértelmű kijelentéseket lehessen tenni, ahogyan az eddig megszokott volt. Mint azt az eddigiekben átpörgetett különböző lehetőségek megmutatták, az új felfedezések akár oda is vezethetnek, hogy az eddig biztosnak vélt tudásunk is megkérdőjeleződik.

4. Raab/Rába. A ném. *Raab*, szln., szlk. *Rába*, m. *Rába* mindenesetre korai germán, talán kelta eredetű (vö. ehhez BICHLMEIER 2010b: 107–108, 2015). A név ókori írásmódjai a görög vagy latin betűs *Ar(r)abo(ne/a)* írásformát mutatják (vö. BEZLAJ 1956–1961. 2: 131, ESSZI. 339, WIESINGER 2014: 673–674, DGNB. 421). Ebben az összefüggésben vitatott, hogy a szókezdő magánhangzó eredeti-e, vagy egy analógiás hasonulás eredménye például a latin *arrabō* 'foglaló, előleg' hatására. Ha eredeti, akkor a hangsúly előtti helyzetben az átvevő nyelvekbe kerüléskor kiesett.

A *Raab*, azaz legalábbis a szláv és magyar névformák esetében az újlatin nyúlás folyamata már régóta biztosnak tekinthető, egy /arab°/ formából a szóvégi hang kiesésével létrejött /rabV/ alak nyúlt meg az újlatinban **Rāva* formává. (Végeredményben így már MAYER-nél [1957–1959. 2: 60]. Az ő etimológiája [MAYER 1957–1959. 2: 11] mai tudásunk szerint elvetendő. Ugyanígy egy újlatin köztes szóalakkal számol BEZLAJ [1956–1961. 2: 130–131]. Az ugyanott bemutatott régebbi etimológiák mindegyike meghaladottnak tekinthető. SCHRAMM [1981: 329] vitatja a szláv [és az abból átvett magyar] formák újlatin köztes szóalakját, mivel ekkor ezekben a nyelvekben is *-v- forma lenne várható.) Ez a **Rāva* alak jutott el aztán a szlávba és a magyarba. Az ESSZI. (339) szintén teljesen magától értetődően egy megnyúlt magánhangzójú újlatin köztes szóalaktól (**Rābo*) indul ki. Ugyanott az áll az etimológiáról, hogy „valószínűleg már idg., de ismeretlen eredetű”.

Ebben valószínűleg egyetérthetünk. Ezzel szemben a nyugati germánba még feltehetőleg rövid magánhangzóval került át, mivel a stájer nyelvjárási forma [rō(w)] zárt hosszú ō-val egyértelműen az ófn. /a/-n, illetve a korai úfn. nyújtott /ā/-n alapul; az ófn./kfn. /ā/ az [ou] diftongushoz vezetett volna (vö. WIESINGER 2014: 674). A 8–9. századi ófn.

Rab/pa, *Hrab/a* formák (inetimologikus *H*- kezdettel, talán az ófn. *hraban* 'holló' analógiás hatására) tehát [rab/pa]-ként olvasandók. Ez az /a/-s nyugati germán alak nem lehet a szláv és a magyar forma alapja.

A német és a szláv–magyar névformánál tehát a hagyományozódásnak különböző útjait kell feltételeznünk, hacsak nem akarunk abból kiindulni, hogy a hosszú magánhangzó a szlávban és a magyarban a németből ered, ám akkor csak a 14. század utáni átvételről lehet szó, miközben a végződés az eredeti, a szóvégi magánhangzót is tartalmazó formát mutatja fel.

Ami a szó etimológiáját illeti, mindenekelőtt az az elemzés részesítendő előnyben, amely egy kelta **Ar-abōn* '(hely) a folyónál' képzéssel és a településnévnek a folyónévre való későbbi átvitelével számol (vö. ANREITER 2001: 220–222; az adatokhoz vö. ACS. 1: 170), az „óeurópai változattal” szemben, amely egy ősidg. **ereb^(h)*- 'sötét' szótóvel számol (vö. SCHRAMM 1981: 328; WIESINGER 1985b: 332–333 [tartalmilag és szövegét tekintve is gyakorlatilag azonos vele WIESINGER 1990: 291–293], 1985a: 221, 1991: 184, 196; LOCHNER VON HÜTTENBACH 1991: 151. [23. megjegyzés]. Többek között így átvéve az ANB.-ben [825] is; ugyanott: 'Αραβών az 'Αραβών helyett). A mai indogermanisztikai gyakorlatnak megfelelő megközelítés az ősidg. **h₁erb^(h)*- lenne (vö. ANREITER–HASLINGER–ROIDER 2000: 130 [56. megjegyzés]; ANREITER 2001: 222 [775. megjegyzés]). Ha ezt a tőalakot vesszük alapul, akkor ebből a töből az 'Αραβών levezetése gyakorlatilag lehetetlen. Az említett két megoldást kínálja fel LOCHNER VON HÜTTENBACH (2008: 23–24) is.

Mindazonáltal a kelta **Ar-abōn* '(hely) a folyónál' alaknak is van két szépséghibája. A kelta **are/i* 'elől, -nál/-nél, -hoz/-hez/-höz' (< ősidg. **pr₁H-i/-ej* v. hasonló) prepozíció tulajdonképpen két szótagos, és összetételben rendszerint nem esik ki a hangsúlytalan magánhangzója sem (vö. *Are-morica* 'terület a tengernél', *Arelape* 'elől v. az elején egy tavat tartalmazó' [ma *Erlauf*]; vö. ehhez BICHLMEIER 2010a), ezenkívül a helységrnévnek a folyónévre való átvitelét kell feltételeznünk, amely a tipológiailag kevésbé valószínű folyamat.

Ezzel szemben több tekintetben is hibás annak az etimológiának a magyarázata, amely a folyónévben egy 'barna' jelentésű lexémával számol, és amelyet WIESINGER (2014: 674) ajánl: „idg. **ereb(h)-/oreb(h)-* (**reg^u*- oder **h₁reg^u*) 'barnás, vöröses' a görögben *ὄρφνος* 'sötét'". Itt olyan dolgok keverednek, amelyek nem tartoz(hat)nak össze.

Először is már a nyilvánvalóan csak feltételezett „**ereb(h)-/oreb(h)-*” ablaut is megkérdőjelezhető. Egyrészt az ősidogermán tövek sosem lehettek két magánhangzósak; másrészt – ha egyáltalán szóba jöhet – egy **ereb(h)-erob(h)-* ablaut lenne várható, a kezdő **e*- a régebbi nézetek szerint egy szó eleji magánhangzó volna, a modernebb felfogás szerint pedig talán egy tőkezdeti laringális hatása – és ennek következtében egy ősidg. **Hreb^(h)*-, pontosabban **h₁reb^(h)*- tövet kellene feltételezni, amelynek kapcsán tisztázni kellene, hogy egyáltalán miért vokalizálódott a kezdő laringális, ráadásul miért éppen **e*-ként.

Az, hogy a WIESINGERNél más helyen említett „idg. **ereb(h)-/oreb(h)-*” (az IEW. [334] nyomán) és „(**reg^u*- vagy **h₁reg^u*)” alaknak hogyan kellene összefüggenie, tisztázatlan marad. A görög *ὄρφνος* szó az ősidg. **h₁org^u-no* formára elméletileg éppúgy visszamehetne, mint az ősidg. **h₁orb^h-no*-ra vagy az ősidg. **h₁org^u-sno*-ra, amelyek azonban a feltételezhető függő ablaut miatt nem vonzó alternatívák. Esetleg számolhatunk még újabb sorvadó fokú képzésekkel a magánhangzórendszerben (EDG. 114); mindenesetre az említett „idg. **ereb(h)-/oreb(h)-*” töből levezetett ófn. *erpf* 'barna' (vö. EWAhd. 2: 1148–1150)

stb. nehezen egyeztethető össze a görög szóval. Röviden összefoglalva: WIESINGER megoldási javaslata hangtanilag lehetetlen, és a modern indogermanisztika minden szabályának ellentmond, különösen a történeti hangtant illetőeknek.

Az alapszó etimológiáját tekintve a *Rabnitz* [m. *Répce* – a ford.] folyónevnél természetesen ugyanezek a problémák és ellenvetések merülnek fel (vö. BEZLAJ 1956–1961. 2: 131; SCHRAMM 1981: 330–331; WIESINGER 1985b: 292–293 = 1990: 333; ANB. 828; LOCHNER VON HÜTTENBACH 2008: 75).

Az említett etimológiát egy másik, a német nyelvterületen még nem ismertnek tűnő kelta magyarázattal szemben is előnyben kellene részesíteni (vö. DLG². 51). Eszerint a kelta *ʼApaβón* forma Ptolemaiosznál a régebbi **aramo-* alakra megy vissza, és **VmV > VuV* gyengülést, valamint réshanggá válást mutat. Példaként más személy- és helynevek is állnak itt, amelyeknek ugyanez a tövük, és amely a walesi (kimru) *araf* [arav] 'gyengéd, nyugodt' melléknévben is továbbél. Ennek előzménye egy, amúgy az indogermán területen jól adatolt ősidg. **h₁(e)rh₃-mo-* 'nyugodt, gyengéd, csendes' alak (illetve az EDPC. [39–40] szerint **h₁erh₁-mo-*) lenne. Hangtani szempontból a magyarázat első ránézésre kifogástalan, ám problémás ennek a nagyon korai gyengülésnek, illetve réshanggá válásnak a feltételezése, mert erre más és biztosabb példákat hozni a kontinentális keltából igencsak nehéz lenne. Viszont ha mégis vannak ilyenek, akkor a bemutatott levezetés mindenképpen megfontolandó lehet.

GREULE (DGNB. 421) nemrég egy új megoldást javasolt: ő is analogikus szókezdő *A*-val számol, a folyónevet azonban az ősidg. **reb^h-* 'erőteljesen mozog' (helyesen talán inkább **(H)reb^h-*) tőhöz, illetve a latin *rabere*, *rabiō* 'vadul viselkedik, őrijong, dühöng', kfn. *reben* 'mozog' alakhoz kapcsolja (vö. LIV². 496, EDL. 511), és egy (**r^hb^h- >*) **r₂b^h- > *rab^(h)-* redukciós fokot feltételez. Viszont ez a magyarázat több problémába is ütközik. A sorvadó fok morfológiailag nem megalapozott (nem jelenik meg semmilyen toldalék, amely ezt indokolná, mint például az idg. **-ró-*), a redukciós fok létrejötté pedig (a sorvadó fok szabályos kialakulásával ellentétben) egyelőre példa nélküli a legrégebbi folyónevekben, tehát ad hoc jellegű.

Megfontolandó lenne, hogy nem egy régi *o*-fokú képzésről lehet-e szó (ősidg. **(H)rob^h-o-* 'száguldás', illetve inkább ősidg. **(H)rob^h-ó-* 'száguldó [mn. és fn.]'), de ez összességében attól függ, hogy a folyónak ténylegesen lehetett-e valamikor száguldó, dühöngő jellege a heves áramlások (és az ezzel együtt járó gyakori árvíz) miatt. Ez a felső folyására mindenképpen igaz lehet, hiszen a 250 km hosszú folyó a forrás és a torkolat közti 1000 méteres szintkülönbség javát ezen a szakaszon teszi meg, továbbá a folyó nyomvonalának mentén időről időre nagyobb árvizek pusztítottak, illetve pusztítanak. Az ókorból adatolható *n*-töví formák esetében birtokló, illetve tulajdonító ősidg. **(H)n-* toldalékkal való bővülésekről lehet szó (a toldalék közelebbi meghatározása aligha lehetséges): **(H)rob^h-o-(H)n-* 'száguldás által jelölt, száguldással ellátott' vagy hasonló.

Természetesen ezzel a megoldással az ismert problémák is együtt járnak. Az ókori példák szókezdő hangjainak analogikusnak kellene lenniük (miközben egyáltalán nem világos, hogy a szókezdő hangnak miért éppen a lat. *arrabō* 'foglaló' szóból kellene származnia, amint az több helyen is olvasható), és a többeli magánhangzó is magyarázatra szorul.

Mindazonáltal kínálkozna egy érdekes lehetőség a magánhangzó kérdésének megoldására: vagy ugyanabban a nyelvrétegben alakult ki, mint amelynek az ősidg. **droyo-* > *Dravus* és az esetleges ősidg. **sh₂oyo-* > *Savus* az *-a-* hangját köszönheti, vagy az ősidg. **(H)rob^h-ó-* őskelta/előgermán **robo-* olyan korán bekerült a germánba, hogy az **o-*t még

a (nyugati) germán **a* helyettesítette. Ebben az esetben az adathozó ófelnevet formák szabályosan alakulhattak ki ebből az előzményből. Természetesen ekkor azt kellene feltételezni, hogy ez a nyugati germán **Raba-* később (legkorábban) az újlatinban nyúlhatott **Rāba* formává, és utána került a szlávba és a magyarba. Hogy ez lehetséges-e, egyelőre nem ítéltető meg. Mindenesetre érdekes gondolatkísérlet.

Alternatív megoldásként szóba jöhet egy (nyugati) germán képzés is: ősidg. **(H)rob^h-o/eh₂-* > ősgerm. **raþa/ō-* > nyugati germ. **raba/ō-* > ófn. *Rapa*. Ez persze azt jelentené, hogy a folyót kétszer nevezték el: egyszer az alsó folyásánál kelta vagy protokelta névvel, egyszer pedig a felső folyásánál (nyugati) germánnal, miközben a talán teljesen különböző etimológiák ellenére hangtanilag hasonló nevek jöttek létre.

5. Összefoglalás. Az itt bemutatott folyónevek esetében sem mindig lehet egyértelmű megoldásokat kínálni: amennyiben a többeli magánhangzó a *Dráva/Drau* névben eredetileg rövid volt, akkor annak később (legkorábban egy újlatin köztes szóalakon) meg kellett nyúlnia. Ebben az esetben a lengyel folyónevek, mint a *Drawa/Drage*, *Sawa* a pannóniaiakkal csak tövüket tekintve rokonok, etimológiailag nem azonosak. A lengyel folyónevek tövében régi nyújtófok található.

Ha a pannóniai folyónevekben a *tő* eredetileg hosszú magánhangzós volt (ugyanúgy, mint a lengyelekben), akkor az alapul szolgáló formánál nyújtófokú *tővel* kell számolni. Így az ókori adatokban, amelyek rövid magánhangzóra utalnak, egy valamilyen módon megmagyarázandó rövidüléssel kellene számolni. A nyújtófok tulajdonképpen csak egy Vrddhi-képzés keretén belül jöhetett létre. Mivel ezek a képzések az alapszóhoz való tartozást fejezik ki (a késői ősidg./őeur. **drōuā-* esetében ez nagyjából 'a folyó nyomvonala'hoz tartozók, illetve az ehhez tartozó területek összessége'), abból kell kiindulni, hogy az adott folyó nyomvonala menti terület megnevezése került át magára a folyóra.

A *Rába/Raab* esetében sem dönthető el egyértelműen, hogy melyiket válasszuk a kelta vagy a két protokelta, illetve őeurópai magyarázat közül. Az első egy helynévnek egy folyóra való, tipológiailag kevésbé valószínű átvitelét, továbbá az első tagban a prepozíció záró magánhangzójának egy máshol nem adatolt kiesését követeli meg; az utóbbi kettő pedig kénytelen az ókori adatokban egy szó eleji *A-* analogikus, végső soron tisztázatlan mintára épülő megjelenésével számolni. Ha ez a probléma megoldódik, akkor az újabb etimológiát kell előnyben részesíteni, amely egy ősidg. **(H)reb^h-* 'szárguld' tőből való képzéssel számol, nem pedig azt a régebbi nézetet, amely egy 'barna' lexémát vesz alapul. Ráadásul nem lehet kizárni, hogy két különálló névadással van dolgunk az alsó és a felső folyásnál.

Úgy tűnik, egyik tárgyalt esetben sem adható olyan megoldás, amely további feltételezések nélkül megállná a helyét. A javasolt megoldások közül nem lehet egyértelműen választani.

6. Kitekintés. A fenti levezetések egyértelművé teheték, hogy a modern indogermánisztika képes nemcsak a fonológia, hanem a morfológia területén is hozzájárulni az őeurópai víznevek etimológiájának finomhangolásához.

Különösen a szóképzés keretein belüli hangsúly- és ablautkérdéseket illetően ért el az indogermánisztika jelentős előrelépést az elmúlt évtizedekben, ami azonban a történeti fonológiában és az ősidogermán fonémarendszer rekonstrukciójában elért fejlődéshez hasonlóan a névtani berkekben még kevés figyelmet kapott. Ilyen példa az esetenkénti

nyújtófokú tövek fent tárgyalt formáinak kérdésköre. A nyújtófok megléte motivált (volt), ezt a motivációt kell felfejteni, és az ezáltal megjelenő szemantikai tartalmat számításba kell venni. Ugyanez érvényes a hangsúly és az ablaut különbségeire is: a hangsúlyosztály megváltozása automatikusan a tő, a toldalék és a végződés ablautkülönbségeit vonja maga után. Márpedig a hangsúlyosztály ilyen különbségei, továbbá az ezekkel együtt járó ablautbéli különbségek jelentésmegkülönböztető szerepűek voltak.

Mindemellett a toldalékok szemantikai tartalmát is figyelembe kell venni a rekonstruált szavak jelentésének meghatározásánál. És hogy ebben az összefüggésben a végzettségénél fogva indogermanista SAUSSURE-t, a laringális elmélet „atyját” is idézzük: a nyelvi jel formából és tartalomból áll. Ebből következik, hogy a szóalakok történeti elemzésekor mindkettőt vizsgálni és lehetőség szerint mindkettőt tisztázni és magyarázni kell. Ha ez nem sikerül, akkor jobb, ha ezt beismerjük, mintha elhallgatnánk, vagy ad hoc magyarázatokra támaszkodnánk. Hiszen minden esetben egy szóalak hangtörvényekkel érvelő levezetését kell előnyben részesíteni, nem pedig az ilyen-olyan természetű nyelvi érintkezés útján kialakult gyenge, szócsoport-specifikus változások feltételezését.

Remélhető és szükséges lenne a már összegyűjtött, régről adathozható víz-, hely- és személynévanyag összességének egy, a mai indogermanisztikai tudáson alapuló teljes újraértékelése és átdolgozása.

Hivatkozott irodalom

- ACS. = HOLDER, ALFRED 1896, 1904, 1907. *Alt-celtischer Sprachschatz* 1–3. Teubner, Leipzig.
- ANB. = *Altd deutsches Namenbuch. Die Überlieferung der Ortsnamen in Österreich und Südtirol von den Anfängen bis 1200*. Bearbeitet von ISOLDE HAUSNER und ELISABETH SCHUSTER. Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1989–2015.
- ANREITER, PETER 2001. *Die vorrömischen Namen Pannoniens*. Archaeolingua Alapítvány, Budapest.
- ANREITER, PETER – HASLINGER, MARIELUISE – ROIDER, ULRIKE 2000. The Names of the Eastern Alpine Region mentioned in Ptolemy. In: PARSONS, DAVID N. – SIMS-WILLIAMS, PATRICK eds., *Ptolemy. Towards a linguistic atlas of the earliest Celtic place-names of Europe. Papers from a workshop, sponsored by the British Academy, in the Department of Welsh, University of Wales, Aberystwyth, 11-12 April 1999*. CMCS Publications, Aberystwyth. 113–142.
- BEZLAJ, FRANCE 1956–1961. *Slovenska vodna imena* 1–2. Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Ljubljana.
- BICHLMEIER, HARALD 2010a. *Arelape, Tergolape, Interlaken*. Ein Beitrag zur keltischen Fluss- und Ortsnamenschicht im Alpenraum. *Zeitschrift für Historische Sprachforschung* 122 (2009[2010]): 254–267. <https://doi.org/10.13109/hisp.2009.122.1.254>
- BICHLMEIER, HARALD 2010b. Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde, Teil 3. *Traun, Raab, Auders. Österreichische Namenforschung* 38: 104–113.
- BICHLMEIER, HARALD 2011. Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde, Teil 2. *Save, Drau, Zöbern*. In: ZIEGLER, ARNE – WINDBERGER-HEIDENKUMMER, ERIKA Hrsg., *Methoden der Namenforschung. Methodologie, Methodik und Praxis*. Akademie Verlag, Berlin. 63–87.
- BICHLMEIER, HARALD 2015. Alte und neue Ideen zum Namen der Raab/Rába/Raba. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 69: 7–31.
- BICHLMEIER, HARALD 2016. Néhány megjegyzés a pannóniai víznevek legrégebbi rétegéhez I. *Sáva/Száva/Save. Névtani Értesítő* 38: 131–142.

- BICHLMEIER, HARALD 2018. Dehnstufen in der ‚Alteuropäischen Hydronymie‘? Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde, Teil 4. *Das Altertum* 63. Megjelenés előtt.
- DGNB. = GREULE, ALBRECHT 2014. *Deutsches Gewässernamenbuch. Etymologie der Gewässernamen und der zugehörigen Gebiets-, Siedlungs- und Flurnamen*. Unter Mitarbeit von SABINE HACKL-RÖBLER. De Gruyter, Berlin–Boston.
- DLG². = DELAMARRE, XAVIER 2003. *Dictionnaire de la langue gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental*. Editions Érrance, Paris.
- EDG. = BEEKES, ROBERT S. P. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. With the assistance of LUCIEN VAN BEEK. Brill, Leiden–Boston.
- EDL. = DE VAAN, MICHIEL 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Brill, Leiden–Boston.
- EDPC. = MATASOVIĆ, RANKO 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Brill, Leiden–Boston.
- ERHSJ. = SKOK, PETAR 1971–1974. *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4. Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb.
- ESSZI. = SNOJ, MARKO 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Modrijan – Založba ZRC, Ljubljana.
- EWAhD. = *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen* 1–6. Hrsg. LLOYD, ALBERT L. et al. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen–Zürich, 1998–2017.
- IEW. = POKORNY, JULIUS 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* 1. Francke, München–Bern.
- KRAHE, HANS 1942. Beiträge zur illyrischen Wort- und Namenforschung. *Indogermanische Forschungen* 58: 131–152.
- KRAHE, HANS 1963. *Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie*. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz 1962/5. Steiner, Wiesbaden.
- KRAHE, HANS 1964. *Unsere ältesten Flußnamen*. Harrassowitz, Wiesbaden.
- KRANZMAYER, EDUARD 1956–1958. *Ortsnamenbuch von Kärnten* 1–2. Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, Klagenfurt.
- KRANZMAYER, EDUARD 1960/1997. Die Geschichte der Kärntner Sprachgrenze im Lichte der Namen. In: KRANZMAYER, EDUARD, *Kleine namenkundliche Schriften (1929–1972) anlässlich seines 100. Geburtstages am 15. Mai 1997 gesammelt und herausgegeben von Maria Hornung. Mit einer Einleitung von Ernst Eichler*. Edition Präsens, Wien. 372–382.
- LIV². = RIX, HELMUT et al. 2001. *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Reichert, Wiesbaden.
- LOCHNER VON HÜTTENBACH, FRITZ FRHR. 1991. Frühe Namensschichten im Ostalpenraum. Eine Zusammenschau. In: BERGMANN, ROLF – OBST, ULRICH – SCHÜTZEICHEL, RUDOLF – UNTERMANN, JÜRGEN Hrsg., *Probleme der älteren Namensschichten. Leipziger Symposion 21. bis 22. November 1989*. Winter, Heidelberg. 147–163.
- LOCHNER VON HÜTTENBACH, FRITZ FRHR. 2008. *Steirische Ortsnamen. Zur Herkunft und Deutung von Siedlungs-, Berg-, Gewässer- und Flurbezeichnungen*. Leykam, Graz.
- MAYER, ANTON 1957–1959. *Die Sprache der alten Illyrier* 1–2. Rohrer in Kommission, Wien.
- POHL, HANS-DIETER – SCHWANER, BIRGIT 2007. *Das Buch der österreichischen Namen. Ursprung – Eigenart – Bedeutung*. Pichler, Wien–Graz–Klagenfurt.
- SCHMID, WOLFGANG P. 1998. Methodische Bemerkungen zur Klassifikation: Alteuropäisch. *Onomastica Slavogermanica* 23: 21–28.

- SCHRAMM, GOTTFRIED 1981. *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend*. Hiersemann, Stuttgart.
- SES². = SNOJ, MARKO 2009². *Slovenski etimološki slovar*. Modrijan, Ljubljana.
- SES³. = SNOJ, MARKO 2016³. *Slovenski etimološki slovar*. Založba ZRC, Ljubljana.
- SSS. = *Słownik starożytności słowiańskich / Lexicon antiquitatum Slavicarum Encyklopedyczny zarys kultury słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*. 1–8. Szerk. KOWALENKO, WŁADYSŁAW – LABUDA, GERARD – STIEBER, ZDZISŁAW – GRUNWALD-HAJDASZ, BARBARA. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1961–1996.
- TOPOROV, VLADIMIR N. – TRUBAČEV, OLEG N. 1962. *Lingvističeskij analiz gidronimov Verchnego Podneprov'ja*. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva.
- UDOLPH, JÜRGEN 1979. *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven*. Winter, Heidelberg.
- UDOLPH, JÜRGEN 1990. *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*. Winter, Heidelberg.
- WIESINGER, PETER 1985a. Zur Typologie der Flußnamen des bayerischen, österreichischen und oberungarischen Donaupraumes zwischen Lech und Raab. *Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge* 20: 217–230.
- WIESINGER, PETER 1985b. Probleme der bairischen Frühzeit in Niederösterreich aus namenkundlicher Sicht. In: WOLFRAM, HERWIG – SCHWARCZ, ANDREAS Hrsg., *Die Bayern und ihre Nachbarn. Teil 1. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung 25. bis 28. Oktober 1982, Stift Zwettl, Niederösterreich*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien. 321–367.
- WIESINGER, PETER 1990. Antik-romanische Kontinuitäten im Donauraum von Ober- und Niederösterreich am Beispiel der Gewässer-, Berg- und Siedlungsnamen. In: WOLFRAM, HERWIG – POHL, WOLFRAM Hrsg., *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern. Teil 1. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung 27. bis 30. Oktober 1986, Stift Zwettl, Niederösterreich*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien. 261–326.
- WIESINGER, PETER 1991. Antik-romanische Namentraditionen im Donauraum von Ober- und Niederösterreich. Mit einer Karte. In: EICHLER, ERNST Hrsg., *Probleme der älteren Namensschichten. Leipziger Symposium 21. bis 22. November 1989*. Winter, Heidelberg. 173–197.
- WIESINGER, PETER 2014. Zum Genus von Gewässernamen im Bairischen. In: RAMPL, GERHARD – ZIPSER, KATHARINA – KIENPOINTNER, MANFRED Hrsg., *In Fontibus Veritas. Festschrift für Peter Anreiter zum 60. Geburtstag*. Innsbruck University Press, Innsbruck. 665–691.
- WRG. = *Wörterbuch der russischen Gewässernamen* 1–5. Hrsg. KERNDL', A. – RICHARDT, ROSEMARIE – EISOLD, W. Unter Leitung von MAX VASMER. Harrassowitz, Wiesbaden, 1961–1969.

HARALD BICHLMEIER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0001-1677>

Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg – Sächsische Akademie der Wissenschaften

**HARALD BICHLMEIER, Comments on the oldest layer of Pannonian river names
Part 2: *Drau/Dráva* and *Raab/Rába***

The paper attempts to evaluate earlier solutions given for the etymologies of the river names *Drau/Dráva* and *Raab/Rába*. The analysis of these names produces a rather complicated picture: depending on whether the root vowel was originally short or long in *Drau/Dráva*, this name is either identical or only cognate with the river name *Drawa/Drage* in Poland. If they are identical, it must be supposed that they originally meant ‘area along the river XY’. The name of the area along the river was then transferred to the river itself. This process must be presupposed for the Polish river name. If the root vowel was short, it is most probable that it was lengthened when the river name was used by a Romance-speaking population before it was borrowed by Slavic people and later by Hungarians. In the case of the river name *Raab/Rába*, the problem is that at least two concurring etymologies exist, both, however, work only if certain additional suppositions are accepted. Researchers will probably have to grow accustomed to the fact that the one and only solution for the etymologies of river names from this oldest layer will only rarely be found.